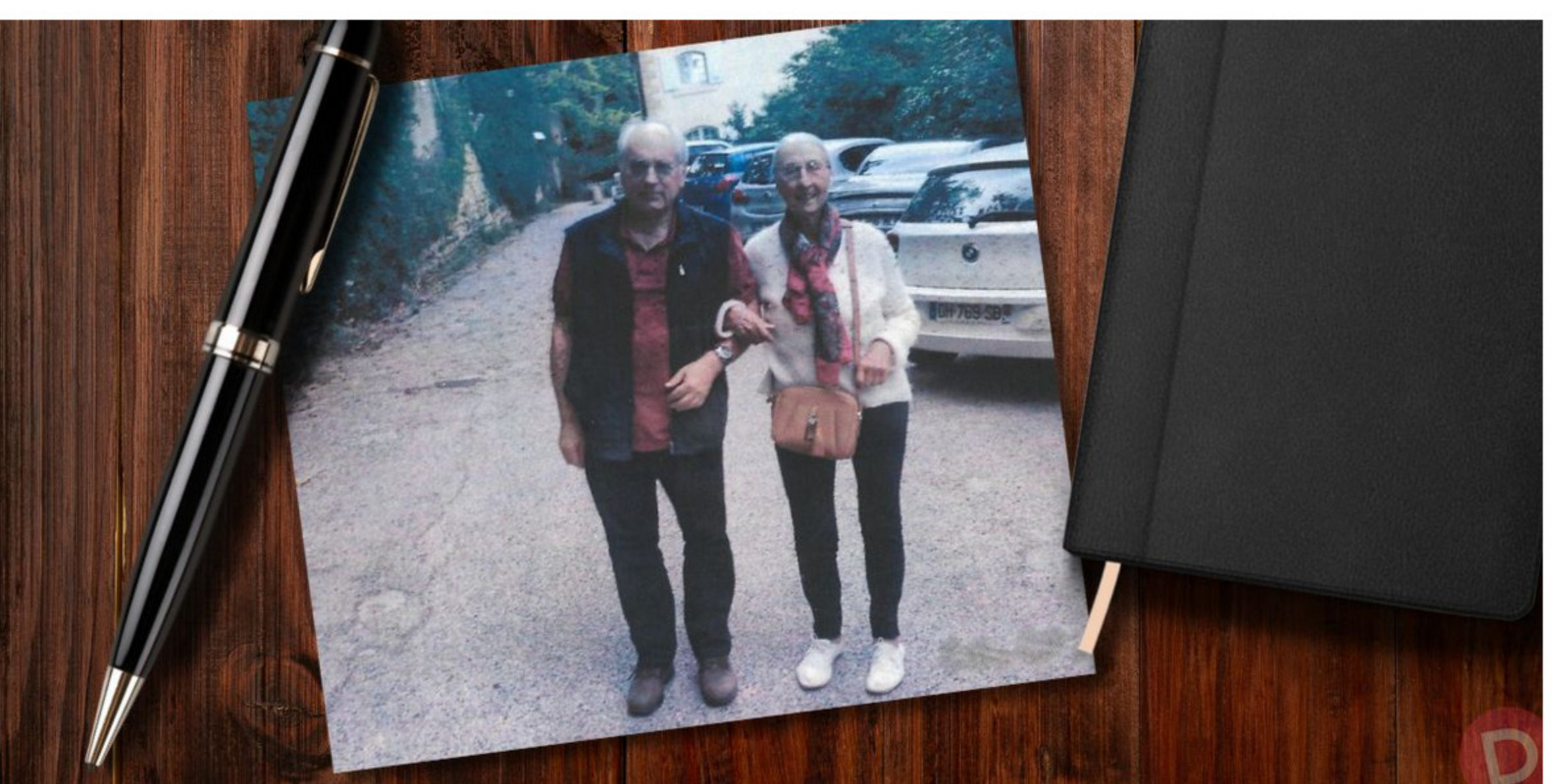

Φωτογραφία: Aix-en-Provence, Ιούνιος 2018

«Ζανίν Καμίνσκι, μία σπουδαία ελληνίστρια και αναδημιουργός» του Θεόδωρου Π. Ζαφειρίου

👤 Θεόδωρος Π. Ζαφειρίου 📅 Δημοσιεύτηκε 21 Δεκεμβρίου 2025

Μόλις πριν από λίγες ημέρες έλαβα τη θλιβερή είδηση του θανάτου της Γαλλίδας ελληνίστριας (με καταγωγή από την Κορσική) και εξαιρετικής μεταφράστριας Ζανίν Καμίνσκι (Janine Kaminski). Με ενημέρωσε η στενή φίλη της και επιμελήτρια κειμένων στο γαλλικό λογοτεχνικό περιοδικό *Λύχνος* του Πανεπιστημίου Aix-Marseille, κυρία Ντομινίκ Μπλαν (Dominique Blank).

Πάντα ήθελα να γράψω κάτι, έστω ελάχιστο σε σύγκριση με την ποσοτική και ποιοτική δουλειά της Ζανίν Καμίνσκι. Άρghσα. Όμως πλέον αυτό μου είναι συνειδησιακά απαραίτητο, αφού έζησα και εξετίμησα αυτόν τον θερμό και ανιδιοτελή άνθρωπο, τον οποίο ένιωσα καθ' όλη την περίοδο της γνωριμίας μας έως και σαν πολύ στενό αγαπημένο συγγενή μου, σαν εξαίρεση δηλαδή από τον αρνητικό –κατά κανόνα– κανόνα περί συγγενών.

Η Ζανίν Καμίνσκι υπήρξε μία διανοούμενη, η οποία εξέπεμπε αυθόρμητα βαθιά πνευματικότητα με απλό τρόπο και χωρίς εξεζητημένους διανοουμενισμούς. Πρέπει να ομολογήσω, βέβαια, ότι εγώ έχω και ιδιοτελείς λόγους για να γράψω αυτό το κείμενο, το οποίο μου είναι αδύνατον να ονομάσω επικήδειο, αφού νιώθω την παρουσία της Ζανίν κοντά μου ζώσα και ζωντανή. Επειδή πάντα, είτε από κοντά είτε από τηλεφώνου, δεν περιοριζόμασταν μόνο στα μεταφραστικά προβλήματα των ποιημάτων, αλλά και στα πρακτικά εκείνα της καθημερινότητάς μας.

Ερωτεύτηκε την Ελλάδα, όχι όπως ήταν, αλλά όπως είναι.

Μου φαίνεται απίστευτο ότι, εκτός από μεμονωμένα ποιήματα (και ένα διήγημα) δημοσιευμένα στον *Λύχνο*, η Ζανίν μετέφρασε δεκατρείς συλλογές μου. Είναι αλήθεια ότι η εξαιρετική αυτή Γαλλίδα ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερα για αρκετούς νεότερους Έλληνες ποιητές και πεζογράφους, εκτιμώντας το υψηλό επίπεδο της σύγχρονης ελληνικής ποιητικής παραγωγής, σε σύγκριση μάλιστα με την πτωτική πορεία της γαλλικής, όπως συχνά μου έλεγε. Σπουδαίες μεταφράσεις της, που γνωρίζω, αφορούν σε ποιήματα των ποιητών: Αντώνη Φωστιέρη, Σταύρου Ζαφειρίου, Αργύρη Χιόνη, Σωτήρη Σαράκη, Πάτροκλου Λεβεντόπουλου και του πεζογράφου Πέτρου Μάρκαρη. Του Σταύρου Ζαφειρίου μετέφρασε μάλιστα τρεις ολόκληρες ποιητικές συλλογές, απαιτητικές ακόμη και για τον Έλληνα αναγνώστη. Ποιήματα όλων των ανωτέρω δημοσίευσε η Καμίνσκι στον πρώην έντυπο και νυν διαδικτυακό *Λύχνο*, που μπορεί να διαβαστεί στον ιστότοπο Connaissance hellénique. Το περιοδικό αυτό περιλαμβάνει άρθρα με θέματα της αρχαιοελληνικής γραμματείας, παλαιότερα δε, συστηματικά, και πολλά κείμενα, ποιητικά, πεζά και κριτικά της τρέχουσας νεοελληνικής λογοτεχνίας.

Η Ζανίν Καμίνσκι διαδέχθηκε στον *Λύχνο* τη σπουδαία, επίσης ελληνίστρια και μεταφράστρια νεοελληνικής λογοτεχνίας, Ρενέ Ζακέν (Renée Jacquin), η οποία απεβίωσε, πότε ακριβώς δεν έμαθα, έχοντας πάντως διαβεί το εκατοστό έτος της ηλικίας της και έχοντας αφήσει, και αυτή, έργο που προέβαλλε σε μεγάλο βαθμό την πνευματική Ελλάδα στην Γαλλία. Η Ζακέν ήταν η πρώτη που δημοσίευσε στον *Λύχνο* μεταφράσεις ποιημάτων μου το 2002. Η Καμίνσκι, την οποία γνώρισα το 2006, υπήρξε άξια διάδοχος της Ζακέν, συνεχίζοντας για μια εικοσαετία ακόμη το πλούσιο έργο της.

Ως τακτική συνεργάτιδα του *Λύχνου* η Καμίνσκι, εκτός του μεταφραστικού έργου της, αρθρογραφούσε παρουσιάζοντας, σχολιάζοντας, κρίνοντας κείμενα σύγχρονων Ελλήνων συγγραφέων. Μάριος Πλωρίτης, Γιώργος Σκαμπαρδώνης, Αναστάσης Βιστωνίτης και πολλοί άλλοι συναντήθηκαν με την πένα της.

Αμέσως μετά τα εγκαίνια του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης (20 Ιουνίου 2009), η Καμίνσκι συνέγραψε και παρουσίασε στον *Λύχνο* (τ. 122, Ιανουάριος 2010) ένα περιεκτικό άρθρο με περιγραφική ακρίβεια τόσο της αισθητικής και συνάμα λειτουργικής αρχιτεκτονικής του κτιρίου (εις πείσμα της πολεμικής, μάλιστα, που είχαν οι αρχιτέκτονές του δεχτεί), όσο και των αρχαιολογικών εκθεμάτων. Αυτό το κείμενο πρέπει να καταχωριστεί, κατά τη γνώμη μου, στα σημαντικότερα που γράφτηκαν για το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης, αφού, εκτός από την επιστημοσύνη της αρθρογράφου, αναδεικνύει και το λογοτεχνικό της ταλέντο. Εκθειάζοντας τη θέση του Μουσείου και ατενίζοντας από εκεί όχι μόνον την Ακρόπολη, αλλά και την τοπιογραφία της σύγχρονης πόλης, παραβλέποντας την κτιριακή της ασκήμια, υποκύπτοντας μάλλον στη ρομαντική της διάθεση, τόνώνει κάπως και το ηθικό μας ως Νεοελλήνων.

Δεν πτοήθηκε από τη συχνά απελπιστική διαπίστωση: «Η ποίηση είναι αμετάφραστη».

Στην αρχή της γνωριμίας μας μιλούσαμε γερμανικά, επειδή ίσως εκείνη θεωρούσε, χωρίς να έχει δίκιο, ότι τα ελληνικά της υπολείπονταν της γλώσσας που είχε ζήσει για σαράντα περίπου χρόνια στη Γερμανία, όπου εργάστηκε ως φιλόλογος διδάσκοντας παιδιά υπηρετούντων εκεί Γάλλων στρατιωτικών. Δεν ξέρω αν είχε ποτέ ασχοληθεί με μεταφράσεις γερμανόφωνων συγγραφέων. Παραδόξως ούτε τη ρώτησα, ούτε μου ανέφερε κάτι σχετικό. Είχα πάντα την εντύπωση ότι είχε ξεχάσει ή δεν ήθελε να θυμάται τη Γερμανία. Για την προσωπική της ζωή μου είπε μόνο, πόσο στιγματίστηκε από το αθεράπευτο ψυχικό τραύμα του Γερμανού συζύγου της, ο οποίος ως παιδί έζησε το φριχτό ανταποδοτικό έγκλημα πολέμου των συμμαχικών (βρετανοαμερικανικών) δυνάμεων στον ανελέητο βομβαρδισμό της Δρέσδης, 13-15 Φεβρουαρίου 1945. Δεν το ξεπέρασε ποτέ και πέθανε πρόωρα, αλκοολικός.

Στον βομβαρδισμό της Δρέσδης αναφέρεται και το μεταφρασθέν από τη Ζανίν Καμίνσκι συνθετικό ποίημα του Σταύρου Ζαφειρίου «Προς τα πού» (Νεφέλη, 2012). Ένα κεφάλαιο του ποιήματος αυτού τιτλοφορείται «Το λιοντάρι της Δρέσδης». Το λιοντάρι αυτό ο ποιητής, κατά την περιήγησή του στη σημερινή αυτή πόλη, λέει ότι δεν το είδε πουθενά. Κι όμως, το φάντασμά του πλανάται σε όλο το ποίημα, ο δε Γερμανός συγγραφέας Μάρτιν Βάλσερ βεβαιώνει ότι υπήρξε. Τρομοκρατημένο ξέφυγε από τον ζωολογικό κήπο της βομβαρδιζόμενης πόλης, ξάπλωσε και γαντζώθηκε σ' έναν (ακόμη ζωντανό) άνθρωπο. «Είναι το ένστικτο επιβίωσης κοντά στην θέρμη μιας άλλης ζωής, ή μια υπερβατική μορφή, που σφίγγεται πάνω στον δαίμονά της, γυρεύοντας να προστατευτεί από την αγριότητα των φαινομένων;» αναρωτιέται ο ποιητής.

Δεν ξέρω αν η Ζανίν Καμίνσκι, που έζησε τη μεταπολεμική Γερμανία, βρήκε απάντηση σ' αυτό και στα άλλα παρόμοια διαιώνια ερωτήματα, που ταλανίζουν και πάλι σήμερα την ανθρωπότητα, μελετώντας τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς και φιλοσόφους. Ονειρευόταν όμως πάντα να επισκεφθεί τη γη τους. Και έτσι, εκπληρώνοντας μια μέρα αυτό το όνειρό της, τη γνώρισε και αγάπησε σφόδρα και τη νεοελληνική λογοτεχνία.

Πέραν της ανάγκης, λοιπόν, να ξεφύγει από την καταθλιπτική ατμόσφαιρα του πένθους και δεδομένου ότι τα τέσσερα παιδιά της ήταν πλέον ενήλικα, η Καμίνσκι οδηγήθηκε, σε αρκετά μεγάλη ηλικία, στην Ελλάδα από τον θαυμασμό της για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό. Είναι το κλασικό κίνητρο, άλλωστε, για πολλούς ξένους να έρθουν στη χώρα μας. Είναι κυρίως αυτοί, που την έμαθαν και ως Hellas, όχι μόνον ως Greece ή Grèce (ή Γραικία) κ.λπ. Ειδικά οι Γάλλοι, όμως, πατώντας το πόδι τους στη νέα Ελλάδα ίσως αναφωνούσαν πράγματι «hélas!», δηλαδή «αλίμονο!», αν αυτό που έβλεπαν δεν ανταποκρινόταν στις προσδοκίες τους. Όχι όμως η Καμίνσκι, που ερωτεύτηκε την Ελλάδα, όχι όπως ήταν, αλλά όπως είναι. Κι ενώ θεωρούσε ότι θα ερχόταν σε μια χώρα που είναι, σχετικά με τη Γερμανία και τη Γαλλία, εύκολο να περιηγηθεί κανείς, λαμβάνοντας υπ' όψιν το μικρό της γεωγραφικό αποτύπωμα στον χάρτη, «επί του πεδίου» εντυπωσιάστηκε από την πολυμορφία του τοπίου, αλλά και της πλούσιας ξεχωριστής ιστορίας κάθε τόπου. Έτσι, έστω και με τον ρομαντισμό αρχικά του ξένου ταξιδιώτη, σχεδόν παλαιάς κοπής περιηγητή, αγάπησε τον νεοελληνικό τρόπο ζωής. Κι όταν σιγά σιγά συνειδητοποίησε τη σημερινή πραγματικότητα (για πολλούς και δύσκολη καθημερινότητα) των Νεοελλήνων και χωρίς πλέον τις φαντασιώσεις των φιλελλήνων των περασμένων αιώνων, αλλά και τις αφελείς τουριστικές εικόνες, με τα γαϊδουράκια της υπαίθρου και με το σουβλάκι και το τζατζίκι των αστικών περιοχών, αναζήτησε στη νεοελληνική λογοτεχνία την αντανάκλαση τής –πόρρω απέχουσας από τα παραπάνω στερεότυπα– ρεαλιστικής, κυρίως αστικής, νεοελληνικής ζωής.

Ταυτίστηκε, συγχρονίστηκε, μπορώ να πω, με την υφολογική ταυτότητα κάθε σύγχρονου Νεοέλληνα συγγραφέα που μετέφρασε, την οποία ταυτότητα δεν αλλοίωσε στη γαλλική γλώσσα, αναδημιουργώντας ισότιμα λογοτεχνικά κείμενα χωρίς να λοξοδρομήσει από τη νοηματική ουσία των πρωτοτύπων. Μαζί με τη σταδιακή σπουδή της νεοελληνικής γλώσσας, άρχισε να λειτουργεί και το γλωσσικό αισθητήριό της, που της επέτρεπε να κατανοεί κατά βάθος και πλάτος τις προεκτάσεις του ελληνικού ποιητικού λόγου, να ερμηνεύει τις αμφισημίες, να αναγνωρίζει ή να ζητεί πληροφορίες σχετικά με τις αναφορές σε γεγονότα, ιστορικά ή μη, που πολλές φορές υπήρξαν οι αφορμές και η έμπνευση των ποιημάτων. Και όπου έκρινε απαραίτητο, προσέθετε στο περιθώριο τις σχετικές επεξηγηματικές σημειώσεις. Πάντως δεν απομακρυνόταν από το πρωτότυπο, δεν κατέφευγε σε απόδοση, για να ωραιοποιήσει το γαλλικό κείμενο.

Η Καμίνσκι μετέφρασε κυρίως ποίηση. Δεν πτοήθηκε από τη συχνά απελπιστική διαπίστωση: «Η ποίηση είναι αμετάφραστη». Πάντως, προτιμούσε τις δίγλωσσες εκδόσεις. Κάτι που ευνοεί τον αναγνώστη-γνώστη της ξένης γλώσσας, αλλά και προϋποθέτει την τόλμη του μεταφραστή να μετρηθεί με τον ποιητή. Η Καμίνσκι κέρδισε και αυτό το στοίχημα, αλλά και έδωσε τη δυνατότητα στους εκ μεταφράσεως αναγνώστες της να κερδίσουν κι αυτοί την απόλαυση των ξένων ποιημάτων.

Η ζωντανή επικοινωνία είτε από μακριά είτε κατά τη διαμονή της στην Ελλάδα με τους ποιητές που μετέφραζε, δεν βοηθούσε μόνο το έργο της, αλλά οικοδομούσε και τις στέρεες βάσεις της φιλίας της μαζί τους.

Η Ζανίν Καμίνσκι, όπως προανέφερα, πάντα χωρίς να αυθαιρετεί, προσπαθώντας να μένει πιστή στο πρωτότυπο, με έναν μαγικό τρόπο πετύχαινε και στη δική της μητρική γλώσσα το ίδιο και καλύτερο αισθητικό αποτέλεσμα. Δεν είναι μόνον δική μου εκτίμηση. Μου το επιβεβαίωσε πολύ φίλος ποιητής, πολύ καλός γνώστης της γαλλικής γλώσσας, όταν κρίνοντας μεταφράσεις από την Καμίνσκι δικών μου ποιητικών κειμένων θεωρούσε τα γαλλικά πλέον ποιήματα καλύτερα από τα ελληνικά! Δεν αμφιβάλλω ούτε για την κρίση του ούτε για την αμεροληψία του. Και μακαρίζω την τύχη μου, που μια ταλαντούχος μεταφράστρια με επέλεξε. Χάρη δεν έκανε, άλλωστε, σε κανέναν. Προς χάριν μόνον της ποιήσεως αναδημιουργούσε.

Η Ζανίν Καμίνσκι είχε διαλέξει ως βάση της παραμονής της κάθε καλοκαίρι, στην Ελλάδα, το Ναύπλιο, που λάτρευε. Από εκεί εξέδραμε σε άλλα μέρη της Ελλάδας και πάντα στην Αθήνα, όπου και συναντούσε συγγραφείς, κυρίως ποιητές, που μετέφραζε αφιλοκερδώς και μόνον από εκτίμηση και αγάπη στο έργο τους. Μελαγχολούσε μόνο που δεν θα προλάβαινε να ταξιδέψει στην απέραντη –όπως πια τη θεωρούσε– ελληνική επικράτεια, ούτε να διαβάσει, να μεταφράσει και να διαδώσει στη Γαλλία μεγάλο αριθμό νεοελληνικών έργων, όπως επιθυμούσε.

Η Ζανίν Καμίνσκι, που πέθανε στα 89 της χρόνια, δεν ενδιαφέρθηκε ποτέ για βραβεία και διεθνείς διακρίσεις. Αλλωστε και οι «παρισνοκεντρικοί» Γάλλοι, όπως κατάλαβα, λίγο νοιάζονται για την επαρχιακή τους διανόηση. Οι Έλληνες, από την άλλη πλευρά, μέσα στις εσωστρεφικές τους συναλλαγές και τις εξωστρεφικές τους σκοπιμότητες αγνοούν τα εκτός των κλειστών αυτών τειχών τους τεκταινόμενα. Η αξία του έργου της Καμίνσκι δεν είχε ανάγκη αυτού του είδους αναγνωρίσεις. Παρά ταύτα, ο κίνδυνος να μείνουν η ίδια και το έργο της εσαεί πολύτιμοι λίθοι θαμμένοι στη λήθη, για να θυμηθούμε και τον εξαιρετικό αμφίσημο τίτλο ποιητικής συλλογής του Αντώνη Φωστιέρη, είναι όχι μόνον κάτι άδικο, αλλά και ανεπίτρεπτο έως ανήθικο, αφού στερεί πέραν του ξένου, ακόμη και το ελληνικό κοινό από τη γνωριμία ενός σημαντικού ανθρώπου και του έργου του. Και την Ελλάδα από την προβολή πέραν των συνόρων ενός σημαντικού κομματιού του σύγχρονου πολιτισμού της.

Η μετά θάνατον αναγνώριση ποιητών, συγγραφέων, δημιουργών, ανθρώπων των τεχνών εν γένει δεν είναι ένα σπάνιο φαινόμενο. Απογοητευτικό, αλλά έστω κι έτσι. Θα ήταν μια μορφή δικαίωσης και για όσους τη γνώρισαν είτε ευτύχησαν είτε όχι να «απαθαντιστούν» από τη Ζανίν Καμίνσκι. Θα ήταν όμως δικαίωση κυρίως για την ίδια.